

The Holy See

Üzenet a béke 36. világnapjára

II. János Pál pápa

2003. január 1.

Téma: *Békét a földön: egy állandó kihívás*

1. Csaknem 40 esztendő telt el 1963. április 11. óta, amikor XXIII. János pápa nyilvánosságra hozta történelmi jelentőségű *Pacem in terris* enciklikáját. Nagycsütörtök volt ez a nap. Igen tisztelt elődöm, aki két hónappal később halt meg, és aki ebben az enciklikájában a jóakarató emberekhez fordult, az egész világnak szóló békeüzenetét foglalta össze az első mondatban: „A békét a földön, amelyet az összes ember a világon minden időben hön óhajtott, nem lehet másképp megteremteni és megszilárdítani, mint csak az Istentől alapított rend szent megtartásával” (*Pacem in terris*, Bevezetés 1.).

A békéről beszélni a szétszakadt világban

2. A világ, amelyhez XXIII. János fordult, a mélyreható rendezetlenség állapotában volt. A XX. század a nagy fejlődések várásával kezdődött. Ehelyett ennek az évszázadnak a történetét 60 éven át két világháború kitörése, embertelen totalitárius rendszerek kiépítése, az emberi szenvedések elszaporodása, és a történelemben ez idáig soha nem volt, legnagyobb egyházüldözés kirobbanása jellemezte.

Csak két évvel a *Pacem in terris* enciklika megjelenése előtt, 1961-ben épült a berlini fal, nem csak azért, hogy egy város két részét elszakítsa egymástól és azokat egymással szembeállítsa, hanem hogy elválassza a földi társadalom értelmezésének és felépítésének kétféle modelljét. A fal mindkét oldalán a gyakran ellentétes törvények befolyása és az erősödő gyanakvással és bizalmatlansággal átítatott légkörben különböző tartalmakat nyert az élet. Ez a fal mind világnézetként, mind konkrét élettervként rosszul végződött az egész emberiség számára, behatolt az emberek szívébe és értelmébe, ahol olyan szakadásokat eredményezett, amelyeknek „úgy tűnt” örökre meg kell maradniuk.

Az enciklika születése előtt hat hónappal, amikor néhány nappal korábban megkezdődött a II. Vatikáni Zsinat, a világ a Kubában felállított rakéták által keletkezett válság miatt az atomháború szélére került. A béke, az igazságosság és a szabadság világához vezető út gátolva látszott. Sokan azt hitték, hogy az emberiség arra van ítélve, hogy még hosszú ideig éljen a „hidegháború” veszélyes légkörében és állandóan annak a lidércálomnak legyen kitéve, hogy egy támadás vagy egy incidens egyik napról a másikra az emberiség egész történetének legszörnyűbb háborúját válthatja ki. Az atomfegyverek bevetése valóban olyan konfliktussá válhatott volna, amely az egész emberiség jövőjét veszélyeztette volna.

3. XXIII. János pápa nem osztotta azok véleményét, akik a lehetetlen tartományába sorolták a békét. Az enciklikával elérte, hogy a béke alapvető értékének egészen igényes igazságával a fal és minden fal mindkét oldalát elkezdte kopogtatni. Az enciklika az emberiség közös családjába tartozókhöz kivétel nélkül szólt. Mindenki meggyújtotta annak a hőn óhajtott vágynak a lángját, hogy az emberek a föld minden részén biztonságban, igazságosságban és a jövőbe vetett reménnyel éljenek.

XXIII. János pápa világos elmével ismerte fel az emberi értelem négy világos követelményében a béke számára a döntő feltételeket, amelyek a következők: *igazság, igazságosság, szeretet és szabadság* (Vö.: *Pacem in terris*, IV.). Az *igazság* „mondta” akkor lesz a béke alapja, ha mindenki a saját jogain kívül a másikkal szembeni kötelességét is elismeri. Az *igazságosság* akkor fogja a békét építeni, ha valóban mindenki elismeri a másik ember jogait, és azon fáradozik, hogy teljesítse a többiek iránti kötelességét. A *szeretet* akkor lesz a béke kovásza, ha az emberek a másik ember szükségait és igényeit is úgy ismerik el, mint a saját magukét, és tulajdonukat „kezdve a lelki értékeknél” megosztják másokkal. És végül a *szabadság* akkor táplálja a békét és termi meg gyümölcsét, ha az eszközök megválasztásánál mindenki az értelem elérését követi és bátran vállalja a felelősséget saját tetteiért.

Tekintetét a hit fényére, valamint a jelen és a jövő felé forduló értelemre irányítva boldog XXIII. János felismerte és rá is mutatott azokra a *mélyreható kezdeményezésekre*, amelyek már munkálkodtak a történelemben. Tudta, hogy a dolgok nem mindig olyanok, mint amilyenek felszínesen szemlélve tűnnek. A háborúk és háborús fenyegetések ellenére valami más is munkálkodik az emberiség történelmében, valami, amit a pápa egy lelki forradalom biztató kezdetének fogott fel.

Az emberi méltóság új szemlélete és elidegeníthetetlen joga

4. Az emberiség „írta a pápa” új fejezetet kezdett életútján. A gyarmatosítás vége, az új, független államok keletkezése, a munkavállalók jogainak jobb védelme, a nők új és üdvözlendő jelenléte a közéletben egy olyan emberiség jeleinek tűnnek az ő számára, amelyek azt mutatják, hogy az emberiség története egy új korszakba lép, egy olyan korba, amelyet az a „*meggyőződés jellemez, hogy minden ember természeténél fogva méltóságában egyenlő*”. Ezt a méltóságot a világ sok részén még mindig lábbal tiporják. Ezt a pápa jól tudta. És mégis meg volt győződve arról, hogy a világ a némely tekintetben drámai helyzete ellenére is *bizonyos lelki értékekben egyre biztosabb* lesz, és egyre nagyobb nyitottságot mutat a béke oszlopainak „az igazságnak, az igazságosságnak, a szeretetnek és a szabadságnak” belső tartalma felé (Vö.: *Pacem in terris*, IV.). A fáradozás által, hogy ezek az értékek a társadalmi életben mind nemzeti, mind nemzetközi szinten megvalósuljanak, egyre inkább tudatossá válhat a férfiak és nők Istennel, minden jó

forrásával való kapcsolatuknak jelentősége, aki az ember „mint egyes személy, és mint társas lény” életének szilárd alapjává és legfőbb értékévé válna. Ennek a kiélezett érzékenységnek „és erről meg volt győződve a pápa” mélyreható következményei lennének a közéletben és a politikai életben egyaránt.

Az emberi jogok nemzeti és nemzetközi szinten is kirajzolódó, egyre növekvő elismerésére tekintettel a látnokban lakó erővel és annak rendkívüli hatalmával XXIII. Jánosnak az volt a vágya, hogy megváltoztassa a világot. Az, ami néhány évvel később Közép- és Kelet-Európában történt, ennek volt egyedülálló megerősítése. A békéhez vezető út „tanította enciklikájában a pápa” az alapvető emberi jogok védelmén és előmozdításán keresztül vezet. Ezekkel a jogokkal minden ember rendelkezik, mégpedig ezek nem egy bizonyos társadalmi osztály vagy az állam jóindulata által biztosított jogok, hanem a személy kiváltságai: „Bármilyen emberi közösségnél, amelyet jól megszervezettek és megfelelően akarunk, az első alapelv az, hogy minden ember rendelkezik a személyiség tulajdonságával, azaz értelemmel és szabad akarattal van természete felruházva, mégpedig úgy, hogy oly jogokkal és kötelességekkel bír, amelyeket maga a természet szabályoz és egyszersmind abból is következnek. Ezek a jogok és kötelességek általánosan érvényesek, sérthetetlenek és nem kisajátíthatók” (*Pacem in terris*, II. 9.).

Nem csupán elvont gondolatokról van itt szó! Ezek olyan átfogó gyakorlati következményeket magukba foglaló gondolatok voltak, amelyeket a történelem nagyon gyorsan igazolt. Annak a meggyőződésnek alapján, hogy minden emberi lény egyenlő méltóságú és ennek következtében a társadalmi rendszernek ehhez a követelményhez kell igazodnia, igen hamar létrejöttek azok az *emberi jogi mozgalmak*, amelyek korunk történelmének egyik legnagyobb hajtóerejeként konkrét politikai kifejezést nyertek. A szabadság előmozdítása a békéért való közdelem nélkülözhetetlen elemévé vált. Ezek a mozgalmak, amelyek gyakorlatilag mindenütt a világon megjelentek, hozzájárultak a diktatórikus kormányzati formák összeomlásához, kieroszakolták, hogy a nép részvételével demokratikusabb formák váltsák fel a régieket. A gyakorlatban bizonyították be, hogy a béke és az előrelépés csak az általános, az emberek szívébe írt erkölcsi törvény betartása által valósulhat meg (Vö.: II. János Pál pápának az ENSZ közgyűlésén elmondott beszéde 1995. október 5-én).

5. Mivel megelőzte a világpolitikai fejlődések következő fázisát, még egy másik pontban is profétainak bizonyult a *Pacem in terris* tanítása. XXIII. János pápa egy olyan világ láttán, amely egyre inkább kölcsönösen függővé és globálissá vált, javasolta a közjó fogalmának az egész világra kiterjedő horizontra történő újrafogalmazását. Hogy korrektek legyünk, mostantól az „egyetemes közjó” kifejezést kellene használni (Vö. *Pacem in terris*, IV.). Ennek a fejlődésnek az egyik következménye volt a nyilvánvaló kihívás a nemzetközi szintű nyilvános fellépésre, amely valóban rendelkezne azzal a képességgel, hogy egy ilyen egyetemes közjót elősegítsen. Ezt a hatóságot „fűzte hozzá a pápa” nem az erőszak, hanem csakis a nemzetek közötti konszenzus által szabad létrehozni. Olyan szervezet kellene, amelynek fő célja „az emberi jogok elismerése, tisztelete, védelme és a támogatása” (Vö. *Pacem in terris*, IV.).

Ezért nem meglepő, hogy XXIII. János nagy reményekkel nézett az 1945. június 26-án megalapított Egyesült Nemzetek Szervezete elébe. Hitelt érdemlő, szavahihető eszközt látott benne a világ békéjének fenntartásához és megerősítéséhez. Éppen ezért nagyra értékelte az 1948. évi *Emberi jogok egyetemes nyilatkozatát*, amelyet „fontos lépésnek tekintett a világ közösségének jogi és politikai rendezéséhez vezető úton.” (Vö. *Pacem in terris*, IV.). Ebben a nyilatkozatban lefektették azokat az erkölcsi alapokat, amelyekre egy világközösség felépítésének kellene támaszkodnia, egy olyan közösségnek, amelyet a rendetlenség helyett a rend, az erőszak helyett a párbeszéd jellemez. Ebben a távlatban tette a pápa érthetővé, hogy az emberi jogok

védelve az Egyesült Nemzetek oldaláról elengedhetetlen feltétele a szervezet tárgyalási képességének, amelyet a nemzetközi biztonság támogatásában és védelmében tesz. XXIII. János pápa előretökintő látomása, azaz a közjogilag rögzített, az emberi jogok, a szabadság és a béke szolgálatában működő, nyilvános hatóság nem valósult meg még teljesen. Az emberi jogok kötelezettsége *minden* alapvető jogot érint, és nem tűr semmiféle önkényes választási döntést, amely a diszkrimináció és az igazságtalanság formáit vonná maga után. Egyidejűleg tanúi vagyunk annak, hogy egy aggasztó olló nyílik az új „jogok”, amelyeket egyik oldalról a magas fokú gépesített társadalmakban követelnek és a másik oldalról azon alapvető emberi jogok között, amelyek elsősorban a fejlődésben elmaradott területeken még mindig nem elegendően érvényesülnek. Gondolok itt például az élelmezéshez, az ivóvízhez, a hajlékhoz, az önrendelkezéshez és a függetlenséghez való jogra. *A béke megkívánja, hogy ezt a távolságot lépésről lépésre csökkentsük, és végül megszüntessük.*

Íme még egy megjegyzés a szükségéről: A nemzetközi közösség, amelynek 1948 óta van egy chartája az emberi személyi jogokról, többnyire elmulasztotta, hogy megfelelő módon eleget tegyen az abból fakadó kötelezettségeinek. Ténylegesen arról *a kötelelességről* van szó, amely azt a területet jelöli ki, ahol *a jogokat* korlátozni kell, hogy ne támogassák az önkényt. *Az egyetemes emberi kötelelességek* erősebb tudata nagyon hasznos lenne a béke ügye számára, mivel az *a dolgok rendje* közös elismerésének erkölcsi alapját nyújtaná.

Új nemzetközi erkölcsi rend

6. Mindemellett igaz marad, hogy a sok nehézség és akadály ellenére *jelentős előrelépés* történt az elmúlt 40 évben János pápa víziójának megvalósulása irányába. A tény, hogy az államok világszerte köteletségüknek érzik az emberi jogok tiszteletben tartását, mutatja, hogy milyen erősek a morális meggyőzés és lelki feddhetetlenség eszközei, amelyek meghatározó módon gyakoroltak befolyást a gondolkodásmódra, és lehetővé tették az európai kommunista rendszerek erőszakmentes leváltását 1989-ben. És bár a szabadság szabadossággá hamisításának szándéka továbbra is fenyegeti a demokráciákat és a szabad társadalmakat, teljesen bizonyos, hogy a *Pacem in terris* enciklika óta eltelt 40 esztendő alatt szabadabbá vált a világ nagyobbik része, megerősödtek a nemzetek közötti párbeszéd és együttműködés szervezetei, és eredményesen sikerült megfékezni a globális nukleáris háború veszélyét, amely oly nagyon nyomasztotta XXIII. János pápát.

Határozottan, de teljes alázattal szeretném kijelenteni, hogy az Egyház több évszázados tanítása a békéről a „tranquillitas ordinis”-ről, azaz a „rend nyugalmaról”, ahogyan Szent Ágoston nevezte (De civitate Dei, 19 13), amely az elmúlt 40 év a *Pacem in terris* enciklika által egy új szintre került, a mai világban teljesen érvényesnek tekinthető a nemzetek vezetői és az egyének számára egyaránt. Teljesen egyértelmű, hogy súlyos mértékű rendetlenség van a világban. Ezzel a kérdéssel találjuk szemben magunkat: *Milyen rend lépjen a jelenlegi rendetlenség helyébe*, úgy hogy az emberek szabadon, igazságban és biztonságban élhessenek? Mivel a világ a rendezetlenség közepette egyébként különböző módokon alakul és szerveződik „gazdasági, kulturális és még politikai síkon is” egy további ugyancsak sürgető kérdés merül fel: *Milyen elvek mentén bontakozik ki ennek a világrendnek az új formája?*

Ezek a távolra mutató kérdések azt sugallják, hogy a rend problémája a világ ügyeiben, amelybe bele tartozik a béke problémája is, nem választható el az erkölcsi elvek ügyeitől. Más szavakkal

úgy mondhatjuk, hogy *a béke kérdése nem választható el az emberi méltóság és az emberi jogok kérdésétől*. Ez a *Pacem in terris* enciklika tanításának egyik maradandó igazsága, amelyre most a 40. évforduló kapcsán különös hangsúllyal kell utalnunk.

Nemde most van itt az ideje, hogy mindenki együtt dolgozzon *az emberiség nagy családjá új alkotmányos szervezetéért*, amely igazán lehetővé tenné a népek közötti harmónia és béke biztosítását és ugyanakkor az együttes fejlődést? De kerüljük el a félreértést. Ez nem azt jelenti, hogy egy globális szuper állam alkotmányát kell megírni. Inkább azt jelenti, hogy folytatódjon és mélyüljön el az a folyamat, amely már létezik, hogy teljesüljön a legáltalánosabb igény a politikai illetékesség gyakorlásában való részvétel módjai tekintetében még a nemzetközi politikában is, és az átláthatóság, a kiszámíthatóság jelen legyen a közélet minden szintjén. Azzal a jóságba vetett bizalommal, amellyel XXIII. János pápa a közélet és közhatalom nemesebb víziójára hívta az egész világot, sőt merészen új gondolkodásmódot hirdetett, meg kell keresnünk minden embert, hogy a jelenlegi zavaros állapoton túl a nemzetközi rend olyan új formáit találjuk meg, amelyek összeegyeztethetők az emberi méltósággal.

A béke és igazság közti viszony

7. Ellenezzük azoknak a szemléletét, akik úgy tekintenek a politikára, mint ami elkülönül az erkölcstől, és csupán az érdekek elvének van alávetve így szól XXIII. János pápa a *Pacem in terris* enciklikájában, melyben az emberi valóság igazabb képét vázolja fel, megmutatván az utat mindnyájunknak, egy jobb jövő felé. Mivel az emberi személy az erkölcsi választás képességével van megteremtve, *egyetlen emberi cselekedet sem vonhatja ki magát az erkölcsi értékek alól*. A politika emberi tevékenység, ezáltal alá van vetve az erkölcsi megítélésnek. Ez egyenlőképpen igaz a nemzetközi politikára is. A pápa azt írta: Ugyanannak a természeti törvénynek kell érvényesülnie az államok közti viszonyokban is, mely az emberi életet uralja (Vö. *Pacem in terris*, III.). Azoknak, akik úgy gondolják, hogy a nemzetközi élet erkölcsi kereteken kívül folyhat, el kell gondolkozniuk azon, hogy milyen hatásai voltak ennek az elmúlt XX. században, amikor a nemzeti és nemzetközi életben egyesek igyekeztek túltenni magukat ezeken az erkölcsi elveken. Az azóta történtek, amelyekre az enciklika felhívta a figyelmet, határozott módon cáfolták azt az elképzelést miszerint a nemzetközi politikában u. n. „szabad zóna” létezik, ahol az erkölcsi törvényeknek semmi befolyásuk nem lehet.

Kétség kívül leginkább *a drámai helyzetű Közel-Keleten és a Szentföldön* érezzük annak szükségét, hogy a kiélezett helyzetben a politikai tekintélyt helyes módon használják fel. Napok és évek múltával a bosszú és erőszak végtelen láncolata azt eredményezte, hogy mindeddig megghiúsult minden kísérlet arra, hogy az igazi kérdésekre válaszoló, komoly párbeszéd alakuljon ki a felek között. A helyzet bizonytalansága még drámaibbá vált a nemzetközi közösségek érdekellentétei miatt. Addig, amíg a felelősséggel rendelkezők nem hajlandók megkérdőjelezni a hatalom kezelésének eddigi módját, és népük jólétét biztosítani, nehéz elképzelni a béke felé való utunkat. A testvérgyilkos harc mindennap megrázkódtatja a Szentföldet, szembeállítja azokat az erőket, akik a Közel-Kelet jövőjét alakítják, rávilágít arra a sürgős igényre, hogy kelljenek olyan férfiak és nők, akik meg vannak győződve egy olyan politika szükségességéről, amelynek alapja a személy jogainak és méltóságának tisztelete. Az ilyen politika kétséget kizáróan mindannyiunknak kedvezőbb, mint a tényleges konfliktus helyzetek fenntartása.

Ebből az igazságból kell kiindulni. Ez a politika minden propagandánál felszabadítóbb, különösen

akkor, amikor a propaganda arra szolgál, hogy elrejtse a nem vállalható szándékot.

A tartós béke feltételei

8. A béke melletti elkötelezettség és az *igazság tisztelete* között elszakíthatatlan kapcsolat áll fenn. A becsületes információközlés, a méltányos jogrendszerek, a polgárok számára biztonságérzetet nyújtó, demokratikus módszerek alkalmazásában való nyíltság, a viták békés eszközökkel történő rendezésére való készség, az igazi konstruktív párbeszéd iránti elkötelezettség: *mindezek alkotják a tartós béke feltételeit.* A nemzeti és nemzetközi politikai csúcstalálkozók csak akkor szolgálják a békét, ha a közös döntéseket minden fél tiszteletben tartja. Ellenkező esetben ezek a találkozók elveszíthetik a bizalmat, és haszontalanná válnak, és azt eredményezik, hogy az emberek egyre kevésbé hisznek a párbeszédben, és mindinkább a konfliktusok erővel történő megoldásában bíznak. Az államok és kormányok vezetőinek gondosan számolniuk kell a megkötött megállapodások be nem tartásának negatív utóhatásaival.

Pacta sunt servanda, mondja az ősi szállóige. Ha a kötelezettségeket mindig be kell tartani, akkor ez különösen igaz a *szegényeknek tett ígéretekre*. Különösen kiábrándító számunkra, azon ígérek megszegése, amely az ő létfontosságú érdekeikkel kapcsolatosak. Ebben a tekintetben a fejlődő nemzetek segélyezésének területén történő kötelezettség elmulasztása különösen komoly erkölcsi kérdés és különösen reflektorfénybe helyezi a világban létező igazságtalan egyenlőtlenségeket. *A szegénység által okozott szenvedéshez hozzáadódik a bizalomvesztés. A végeredmény a reménytelenség. A nemzetközi kapcsolatokba vetett bizalom fő társadalmi alapérték.*

9. Végül soron a béke lényege nem a szervezet, hanem maga az ember. Természetesen kell, hogy létezzen a békének valamilyen mechanizmusa és „jogi, politikai, gazdasági” struktúrája, de ezek semmi egyébből nem erednek, mint azoknak az embereknek a történelem során összegyűlt tapasztalataiból és bölcsességéből, akik megtartották a reményt és soha nem adták át magukat a csüggedésnek. A béke cselekedetei azoknak az embereknek életéből fakad, akik saját szívükben táplálták a békét. Ezek a tettek azok szívének művei, akik békességszerzők (Vö.: Mt 5,9). A béke gesztusai akkor lehetségesek, amikor az emberek teljesen elfogadják életük közösségi vonatkozásait, úgy, hogy megértik a saját közösségeikben és a világban zajló események értelmét és következményeit. A béke tettei létrehozzák a béke hagyományát és kultúráját.

A vallásnak fontos szerepe van a béke cselekedeteinek táplálásában és a béke feltételeinek konszolidálásában. Ezt a szerepét leghatékonyabban akkor tölti be, ha legfontosabb sajátosságára koncentrál: Isten felé fordulva az egyetemes testvériséget táplálja, és az emberi szolidaritás kultúráját terjeszti. Ez volt a célja az *Imanap a békéért* című kezdeményezésemnek, amelyet 2002 január 24-én Assisiben tartottunk és sok vallás képviselője vett rész benne. Az esemény a béke lelkiességének és kultúrájának terjesztése által a béke gondozásának óhaját fejezte ki.

10. Boldog XXIII. János pápa olyan ember volt, aki nem félt a jövőtől. Optimizmusa az Istenbe és az emberekbe vetett mély bizalmából fakadt, mindkettőnek alapja az erős hittel teli légkör, amelyben felnőtt. Az isteni gondviselésbe vetett bizalmától indítatva, még az állandósuló konfliktusok láttán sem vonakodott az akkori vezetőknek megidézni a világ új vízióját. Ez az örökség, amelyet ránk hagyott. A 2003. évi Béke Világnapja alkalmával kötelezzük el magunkat

ezen szemléletmód mellett, bízunk a jóságos, irgalmas Istenben, aki testvériségre szólít fel minket, és bízunk korunk embereiben, mert mint mindenkor ma is az Isten képmását hordozzák lelkükben. Ezen az alapon reménykedhetünk a béke világának felépülésében a Földön.

Az emberi történelem új esztendejének kezdetén ez az a remény, amely természetesen tör fel szívünk mélyéről: minden egyes ember lelkében újuljon meg az elkötelezettség ahhoz a nemes küldetéshez, amelyre a *Pacem in terris* meghívott minden jóakarátú embert 40 évvel ezelőtt. A kötelesség, amelyet az Enciklika „hatalmasnak” nevez az, hogy az emberi társadalomban új kapcsolatokat hozzunk létre az igazságosság, „a jog, a szeretet és a szabadság uralma és vezetése alatt”. János pápa jelezte, hogy itt „*az egyes polgárok közötti, a polgárok és a megfelelő államok közötti kapcsolatokra és végső soron az egyének, családok, közösségi társaságok közötti kapcsolatokra valamint egyrészt az államok másrészt a világ közösségei közötti kapcsolatokra*” utal. Majd így fejezi be: „*az igazi békét létrehozni az Istentől elrendelt rend szerint*” ez a „*legnemesebb feladat*” (Vö. *Pacem in terris*, V.).

Pacem in terris enciklika megjelenésének 40 évfordulója jó alkalom arra, hogy megemlékezzünk XXIII. János pápa prófétai tanításáról. A katolikus közösségek tudni fogják, hogyan ünnepeljék meg ezt az évfordulót az év folyamán olyan kezdeményezésekkel, amelyeknek reményem szerint ökumenikus, vallások közötti jellege lesz és nyitottak lesznek mindazok számára akik szívből kívánják „*az elválasztó gátak áttörését, a kölcsönös szeretet erősítését, a egymás megértésének elsajátítását és az ellenük rosszat tevők iránti megbocsátást*” (Vö. *Pacem in terris*, V.).

A Mindenható Istenhez, minden jó forrásához küldött imámat csatolom ehhez a reményhez. Ő, aki megszabadít minket a rabságból, a szabadságért és mindenki jólétéért való küzdelemre hív, Ő segítse a népeket mindenhol a minden eddiginél szilárdabb béke megteremtésében, amely Boldog XXIII. János pápa történelmi enciklikájának négyes pillérén nyugszik, amelyek: az igazság, az igazságosság, a szeretet és a szabadság.

Vatikán, 2002. december 8-án, a Szeplőtelen Fogantatás ünnepén

II. János Pál pápa